

УДК 371.21

Катерина Савченко

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ПРИ ВИВЧЕНІ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

В статті висвітлені проблеми формування професійної компетентності у вихователів дошкільного закладу при вивченні педагогічних дисциплін. Формування вихователя дошкільного закладу відбувається сьогодні в умовах перегляду змісту вищої педагогічної освіти й професійної підготовки, що передбачає її фундаменталізацію, гуманітаризацію, гуманізацію й диференціацію, розробку й реалізацію інноваційних педагогічних технологій. Показано аналіз анкетування студентів та викладачів вищих педагогічних навчальних закладів з розуміння поданої проблеми.

Ключові слова: професіоналізм, компетенція, компетентність.

Сучасний етап розвитку професійної освіти визначається переглядом вимог, пропонованих до майбутнього вихователя, що виражається в цілісному розгляді особистісних і професійних якостей, становленні нової компетентнісної моделі фахівця з огляду на соціально-економічні та культурно-політичні умови, на тенденції глобалізації, інформатизації, полікультурності. Окреслимо сутність поглядів на професійну підготовку майбутніх вихователів дошкільного закладу у світлі компетентнісного підходу.

Підготовка професійно компетентного вихователя дошкільного закладу є одним з актуальних завдань і предметом наукових дискусій і роздумів учених сучасності й минулого.

Коло досліджень охоплює: виявлення закономірностей формування професійно важливих рис особистості педагога та супровідних їм психічних властивостей і станів, що сприяють ефективному здійсненню професійної діяльності (Т. Браже, В. Введенський, Е. Зеєр, Є. Клімов, М. Лук'янова, В. Радул, А. Реан, І. Табачек та інші); шляхи і засоби становлення педагогічної майстерності (О. Абдулліна, В. Буряк, Н. Гузій, А. Деркач, І. Зязюн, В. Кан-Калик, Н. Ничкало, В. Пікельна, С. Сисоєва та інші); зміст і сутність професійної діяльності педагога (В. Адольф, Л. Алексеева, О. Глузман, І. Зимня, Л. Карпова, В. Кравцов, О. Міщенко та інші); структуру її окремих компонентів (А. Алфьорова, Г. Валєєв, Т. Іванова, Н. Кузьміна, В. Кушнір, О. Семенов, В. Сластьонін та інші); рівні та форми професійної діяльності (І. Лернер, В. Сластьонін, М. Шевардін, О. Щербак та інші). Ці наукові напрями сформували ключові

аспекти змісту й структури професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу як процесу й результату формування професійної компетентності й системи професійних знань, умінь і навичок, набуття досвіду теоретичного й практичного вирішення професійних ситуацій і завдань.

Мета статті полягає у висвітленні проблеми формування професійної компетентності у вихователів дошкільного закладу при вивченні педагогічних дисциплін. Формування вихователя дошкільного закладу відбувається сьогодні в умовах перегляду змісту вищої педагогічної освіти й професійної підготовки, що передбачає її фундаменталізацію, гуманітаризацію, гуманізацію й диференціацію, розробку й реалізацію інноваційних педагогічних технологій.

Сучасний етап пошуків змісту професійно-педагогічної підготовки ґрунтується на розумінні соціальної та виробничої ролі майбутнього вихователя дошкільного закладу, що передбачає не лише фундаменталізацію в педагогічній освіті, а й розвиток професійно-важливих якостей і компетентностей, зокрема – здібностей до самостійного вирішення нестандартних професійних завдань, альтернативного мислення, становлення постійного прагнення до удосконалення професійної діяльності (А. Вербицький, О. Глузман, С. Годнік, І. Зязюн, Т. Іванова, Л. Кондрашова, Н. Ничкало, О. Пехота, В. Серіков, М. Чошанов, О. Щербаков та інші). Загалом, це завдання підготовки спеціаліста, здатного виконувати соціально-виробничі функції, та забезпечення його суб'єктно-особистісного розвитку. Сьогодні можна говорити про складену концепцію компетентностей, що починає відігравати суттєву роль у вирішенні питань професійної освіти та становлення сучасного фахівця.

Компетентним (від лат. *competens* – «приналежний», «відповідний», «здатний») фахівцем, на думку вчених [1, с. 95], є знаючий, обізнаний у певній галузі фахівець, що має право, використовуючи свої знання, робити або вирішувати що-небудь, судити про що-небудь, здатний мобілізувати в конкретній ситуації отримані знання й досвід. Компетентнісний підхід у царині вищої педагогічної освіти орієнтується на кінцевий результат освітнього процесу, спрямовує його на формування в майбутнього вихователя дошкільного закладу готовності до ефективного використання зовнішніх і внутрішніх ресурсів (інформаційних, людських, матеріальних, особистісних), за своїм змістом поєднує інтелектуальний і навичковий складники освіти; містить ідеологію інтерпретації змісту освіти, бо відштовхується від запроєктованого результату [3, с. 136–144]. За компетентнісного підходу первинною й системостворювальною є не лише процесуальна складова освітнього процесу, яка не втрачає своєї значущості, а результативна, виражена в термінах компетентностей [2, с. 9–14]. Цей підхід покладено в основу гармонізації архітектури європейської системи вищої освіти (І. Зимня), де поняття «компетентність» визначається

головним результатом освітньої діяльності. Здійснений нами аналіз становлення змісту професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу виокремив наявність двох провідних тенденцій, які визначають її структуру й характер ще з часів становлення вітчизняної системи освіти; це – фундаменталізація професійно-педагогічних і фахових знань і компетентнісний підхід. Розвиток професійної компетентності студентів (табл. 1) відбувається повільно, і якщо на середніх курсах перевага недостатнього та критичного рівня може бути пояснена відсутністю необхідного досвіду, то на випускних курсах переважна більшість майбутніх вихователів дошкільного закладу має виявляти перевагу достатнього рівня сформованості в більшості випадків, але таких студентів лише 45,5 % на IV курсі і 61,6 % на V курсі, що звісно не є показником якості професійної підготовки.

Таблиця 1

Результати діагностики рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільного закладу в процесі професійної підготовки

Рівні	III курс 55 студентів		IV курс 55 студентів		V курс 52 студента	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Недостатній	20	36,3	12	21,8	8	15,3
Критичний	18	32,7	18	32,7	12	23,1
Достатній	12	21,8	18	32,7	21	40,3
Творчий	5	9,2	7	12,8	11	21,3

Щоб виявити причини такого становища, ми звернулися до 42 викладачів кафедр КПІ ДВНЗ «КНУ»: педагогіки, загальної і вікової психології, англійської мови з методикою викладання, дошкільної освіти, практичної психології.

Із 42 викладачів, що взяли участь в анкетуванні, досвід роботи понад 20 років мали 17, 10–20 років – 15, 5–8 років – 10 викладачів. За результатами самооцінки: з них 54 % мають високий рівень сформованості професійної компетентності; 32 % – достатній; 14 % – середній. Таким чином, урахування статусу цих викладачів (посади, які вони обіймають, вчені ступені та наукові звання, наявний науково-педагогічний стаж, рівень професійної компетентності) надало нам підстав уважати їх експертами в досліджуваному напрямі.

За результатами опитування виявилось, що 93,7 % респондентів згодні з провідною роллю компетентнісного підходу в підготовці майбутніх вихователів дошкільного закладу; 6,3 % стверджують, що наголос потрібно робити на особистісно орієнтованому підході. 72,2 % викладачів зазначили, що сьогодні випускники педагогічних навчальних

зкладів не готові до реалізації на практиці своїх професійних функцій; 21,5 % вважають, що таку здатність у студентів сформовано частково.

Професійну компетентність розглядають: як професіоналізм вихователів дошкільного закладу – 46 %, як здатність до якісної праці – 21 %, як складну структуру знань і вмінь – 33 %, при цьому жоден із викладачів не вбачає в професійній компетентності педагогічну майстерність учителя. 35,7 % викладачів (переважно зі стажем роботи понад 10 років) розрізняють професійну компетентність майбутнього і вже працюючого вчителя за ступенем сформованості в нього відповідних здатностей і досвіду, решта – 64,3 % – не мають думок з цього приводу.

49% респондентів надали перевагу таким складовим професійної компетентності майбутнього вихователів дошкільного закладу, як-от: соціальна, комунікативна, предметна, методична; 17 % обрали соціальну, соціокультурну, особистісну, інформаційну; 21 % виокремили творчу, рефлексивну, предметну, інформаційно-комунікаційну; 13 % викладачів – дидактико-методичну, інформаційно-комунікаційну, соціокультурну, науково-теоретичну, творчо-рефлексивну; 45 % викладачів додали до переліку предметно-теоретичну складову; 38 % – творчо-рефлексивну, 38 % – конфліктологічну й валеологічну; 18 % – етичну та мультимедійну.

Тільки 45,2 % опитаних надали повну й вичерпну відповідь щодо розуміння компетентного спеціаліста, змогли відокремити поняття компетентність і компетенція фахівця. Не досить глибоке усвідомлення цих понять, частковість їх розуміння показали 35,7 % респондентів; 19,1 % опитуваних не змогли розкрити запропоновані поняття.

Отримані відповіді свідчать, що з-поміж викладачів немає усталеного розуміння структури професійної компетентності майбутнього вихователів дошкільного закладу, разом із тим у 95,2 % випадках складена певна модель її становлення. Викладачі, у першу чергу, приділяють увагу формуванню знань із предмету викладання; на другу позицію ставлять уміння й навички застосування предметних знань, накопичений досвід такого застосування й досвід емоційно-вольової поведінки; на третю – професійно-особистісні цінності індивіда та його інтереси.

Аналіз відповідей викладачів, які мають достатній стаж роботи та відповідну кваліфікацію, показав, що відсутність чіткості й однозначності понятійного апарату перешкоджає визначенню основних компетентностей випускника педагогічного ВНЗ. Більшість схиляються до думки про те, що досліджувана структура може бути представлена ієрархічною системою, рівні якої складають: ключові (базові), загальногалузеві й предметні компетентності. Проте ніхто з респондентів не наголосив на специфічних ключових компетентностях майбутніх вихователів дошкільного закладу.

Відповіді на решту питань анкети засвідчили, що переважна більшість викладачів на власний розсуд упроваджує різноманітні засоби формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкіль-

ного закладу. Залежно від базового предмету викладання, це – проблемні, пошукові, продуктивні, ситуативні методи й прийоми роботи, що застосовуються як засоби професіоналізації дисциплін.

У своїх відповідях викладачі, які мають понад 20 років стажу роботи (40,4 %), зазначили, що майбутній вихователь дошкільного закладу шляхом власних виступів і доповідей на семінарських і практичних заняттях, а також використовуючи сучасні мультимедійні засоби й Інтернет, набуває предметної компетентності. Але лише в тих випадках, коли викладач природним шляхом, базуючись на власній науковій і педагогічній кваліфікації, залучає студентів до процесу пізнання та впливає на студента силою науки й педагогічної практики.

Викладачі, які мають досвід роботи близько 10 років, уважають, що теперішній студент ВНЗ активно користується сучасними інформаційними технологіями, нерідко навчання поєднує з роботою, до отримання освіти ставиться прагматично, орієнтований на самодіяльність, свободу. За період навчання в нього формується стійке уявлення про особливості майбутньої фахової діяльності, тому цілком об'єктивованою є потреба набуття як предметних, так й інформаційно-комунікаційних компетентностей. Аналіз відповідей викладачів, які мають більше 8 років стажу, зацікавили нас, бо в їхніх відповідях було підкреслено, що майбутні фахівці повинні вирішувати життєві та професійні проблеми за рахунок здобуття відповідних компетентностей.

3-поміж труднощів, на які вказали викладачі, в формуванні професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільного закладу, ми виокремили: труднощі при мотивуванні та стимулюванні пізнавальної активності студентів, зокрема під час організації самостійної роботи, педагогічної практики, комунікативно-орієнтованих ситуацій (83,3 %); труднощі при встановленні та підтримці комунікативних зв'язків (76,1 %); труднощі при вивченні, аналізі та врахуванні психологічних особливостей студентів у різних ситуаціях навчального процесу (71,4 %); труднощі, викликані експертною оцінкою ступеня складності запропонованих навчальних завдань (83,3 %); труднощі організаційного плану (нечітка робота методичних служб, недостатність потрібної літератури, низький компетентний рівень бази педагогічної практики тощо) (95,2 %).

Загалом аналіз анкетних відповідей викладачів показав, що в сучасних умовах на ринку педагогічної праці є попит на тих спеціалістів, які ґрунтовно обізнані в предметі свого викладання, розуміються на психологічних особливостях людей, орієнтуються в сучасних досягненнях психолого-педагогічної науки й практики, володіють методами наукового дослідження, різноманітними інтерактивними технологіями навчання дітей і дорослих, засобами й методиками професійно-творчого розвитку й саморозвитку. Задовольнити цей попит можливо в тому числі й засобами впровадження в навчальний процес моделювання педагогічних ситуацій.

Компетентнісний підхід як один із стратегічних напрямів реформування вищої освіти є системним і міждисциплінарним, має практичну, прагматичну й гуманістичну спрямованість, адаптативно-реформувальні можливості, надає освітньому процесу студентоцентрованого характеру, сприяє підвищенню відповідальності вищих навчальних закладів за кінцевий результат підготовки спеціалістів відповідно до високих академічних й етичних стандартів, культурних й інтелектуальних запитів суспільства, принципів науковості, гуманізму, демократизму, наступності, спадкоємності та безперервності, незалежності від політичних партій, інших суспільних і релігійних організацій. Компетентнісний підхід спирається на модель фахівця, виокремлюючи в ній загальне й особливе. Орієнтуючись на кінцевий результат освітнього процесу, цей підхід спрямовує його на формування готовності до ефективного використання зовнішніх і внутрішніх ресурсів (інформаційних, людських, матеріальних, особистісних). Подальшу свою роботу вбачаємо у розробці педагогічних ситуацій, які моделюють роботу вихователя дошкільного навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И. А. Зимняя // Труды методологического семинара «Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы». – М. : Исследоват. центр проблем качества подготовки специалистов. – 2004. – 40 с.
3. Луговий В. І. Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс / В. І. Луговий // Вища освіта України. – 2009. – № 3 (додаток 1). Тематичний вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – К. : Генезис, 2009. – С. 9–14.